

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Мандюка Андрія Богдановича «Теоретико-методичні основи формування культури вільного часу школярів з використанням різних форм рухової активності», представлену на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

Актуальність обраної теми

За даними літературних джерел (Т.Ю.Круцевич, 2011-2018; Н.В.Москаленко, 2010) одним пріоритетних завдань у процесі фізичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти повинно бути заповнення вільного часу дієвою руховою активністю та підвищення інтересу до систематичних занять фізичною культурою.

Проблема організації та проведення заходів для школярів у вільний від уроків час завжди була однією з ключових для сучасної науки у сфері фізичної культури і спорту. Її вирішення багато у чому досягається за рахунок створення нових привабливих форм рухової активності, її популяризації через функціонування спеціалізованих установ, які опікуються даною проблематикою.

Літературні дані свідчать, що різні аспекти науково-методичного забезпечення організації рухової активності дітей та молоді представлені у працях вітчизняних і закордонних науковців: загальні уявлення про оптимальний для збереження безпечного рівня здоров'я обсяг локомоцій закладено у працях Т.Ю.Круцевич (2011-2013); рівень залучення населення до рухової активності є об'єктом вивчення М.В.Дутчака (2004-2010); Р. Neuffer (2015); Т. Saunders (2016) та інших авторів; дані про фактичні обсяги рухової активності школярів представлені у роботах О.Я.Дубинської (2008-2013) та інших авторів; практичні аспекти організації рекреаційно-оздоровчої рухової активності відповідно до віку та статі школярів

представлені у працях О.В. Андрєєвої (2014), Л.Я. Чеховської (2019), наших дослідженнях (2017-2019).

Вивчення даних спеціальної літератури, структури вільного часу школярів дозволили автору визначити наявні суперечності між нагальною потребою дітей шкільного віку у організації вільного часу поза межами закладу освіти та відсутністю обґрунтування використання різних форм рухової активності для формування раціональної культури вільного часу школярів. Виявлені протиріччя дозволили сформулювати проблему дослідження, яка полягає у недостатній наповненості культури вільного часу дітей шкільного віку змістовними формами рухової активності.

Викладені положення і обумовлюють актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх достовірність

Наукові положення дисертації та висновки достатньою мірою обґрунтовані теоретичними даними, відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження.

Ступінь їх вірогідності забезпечується:

- кількістю використаних літературних джерел, яка склала 482 джерела спеціальної літератури, з них 194 іноземною мовою;
- використанням сучасних методів наукового пізнання;
- тривалістю виконання дисертаційного дослідження (2015-2020 рр.);
- кількістю наукових публікацій та представленням наукових досліджень на конференціях різного рівня;
- результатами впровадження в практику роботи органів державної влади і навчальний процес освітніх установ.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях

Проблематика, зміст, кількість публікацій за дисертаційним дослідженням повністю відповідає вимогам МОН України. Основні положення дисертаційного дослідження викладено в 36 наукових працях, з яких 22 опубліковано у спеціалізованих фахових виданнях України, 1 стаття у виданнях, що віднесено до міжнародної наукометричної бази Scopus, 9 – апробаційного характеру.

Теоретичне оприлюднення наукових досліджень на конференціях повною мірою засвідчує належну апробацію результатів. Результати наукових досліджень були представлені і обговорені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Молода спортивна наука України» (Львів, 2010, 2015, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (Дніпро, 2016, 2017, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи» (Дрогобич, 2017); Міжнародному науковому конгресі студентів і молодих учених «Актуальні питання фізичної культури, спорту та ерготерапії» (Чернівці, 2018); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (Бердянськ, 2018); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фізична культура дітей та молоді на сучасному етапі: досвід та перспективи» (Рівне, 2012); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання, спорту і туризму в сучасному суспільстві» (Івано-Франківськ, 2017).

Оцінка змісту дисертації та її основні положення

Дисертаційна робота має усі необхідні структурні елементи, а саме: анотації українською та англійською мовами, вступ, вісім розділів, висновки,

список використаних джерел і додатки. Дисертацію викладено на 570 сторінках, з них 395 сторінок основного тексту. Роботу ілюстровано 99 таблицями та 135 рисунками.

У вступі дисертантом наведено:

- *обґрунтування актуальності обраної теми;*

- *зв'язок роботи з науковими планами, темами:* дослідження виконано відповідно до теми НДР кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури на 2017–2020 рр. «Теоретико-методичні аспекти оптимізації рухової активності різних груп населення»;

- *мету дослідження,* яка спрямована на обґрунтування використання різних форм рухової активності для формування раціональної культури вільного часу школярів;

- *завдання дослідження;*

- *об'єкт та предмет дослідження;*

- *методи дослідження,* що використовувалися для розв'язання поставлених завдань, а саме: методи теоретичного рівня, методи емпіричного рівня, методи математичної статистики;

- *наукову новизну дослідження,* яка полягає в тому, що автором вперше: обґрунтовано концепцію використання різних форм рухової активності для формування раціональної культури вільного часу школярів; розроблено спосіб оцінювання параметрів функціонального призначення відкритих спортивних майданчиків; визначено найпоширеніші види діяльності дітей шкільного віку у вільний час на відкритих спортивних майданчиках м. Львова; обґрунтовано необхідність підвищення рівня рухової активності учнів закладів загальної середньої освіти за індикаторами «неорганізована ігрова діяльність», «організовані заняття спортом і руховою активністю» та «активне переміщення» згідно зі стандартами АНКГА; визначено пріоритетність форм рухової активності серед компонентів культури вільного часу учнів закладів загальної середньої освіти;

- *практичну значущість*, яка полягає у визначенні першочергових умов та обґрунтуванні загальної концепції використання різних форм рухової активності у процесі формування раціональної культури вільного часу школярів. Основні результати дослідження впроваджено у практику діяльності Міністерства молоді та спорту України для планування стратегії розвитку фізичної культури і спорту.

Положення дисертаційного дослідження використано для розроблення програм навчальних дисциплін «Зарубіжні системи фізичного виховання» та «Організація фізичного виховання різних груп населення» для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти зі спеціальності 014 «Середня освіта» та предметної спеціальності 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» у освітньому процесі Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, про що свідчать відповідні акти впровадження.

- *особистий внесок здобувача*, який полягав у визначенні напряму, об'єкта, предмета, мети, конкретних завдань дослідження. Автор узагальнив і систематизував теоретичний матеріал, провів аналіз отриманих даних, сформулював висновки й оформив дисертаційну роботу.

- *апробацію результатів, публікації, структуру й обсяг роботи*.

У першому розділі дисертації «РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ КУЛЬТУРИ ВІЛЬНОГО ЧАСУ ЛЮДИНИ» розкрито теоретичні основи категорії «культура вільного часу», зміст вільного часу як об'єкт наукового дослідження, світовий досвід вивчення вільного часу, місце рухової активності у культурі вільного часу школярів зарубіжних країн; надано характеристику поняття «рухова активність», форм рухової активності дітей шкільного віку у вільний час, підходів до її визначення.

Основні положення, що висвітлені у першому розділі, представлені у 5 наукових працях.

У *другому розділі* «МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ» подано опис основних методів, які використовувалися відповідно до мети, завдань, об'єкту та предмету дослідження, а також інформацію про організацію дослідження. Воно здійснювалося упродовж 2015–2020 рр. і проходило у три етапи.

У процесі виконання дисертаційної роботи, відповідно до мети і завдань дослідження, були використані такі методи: аналіз науково-методичної літератури, індукція, дедукція, порівняння, аналіз і синтез; педагогічне спостереження, опитування, оцінювання параметрів функціонального призначення відкритих спортивних майданчиків за авторською методикою, визначення обсягу рухової активності за допомогою технології Fitness Tracker, метод експертного оцінювання; методи математичної статистики.

У *третьому розділі* «РУХОВА АКТИВНІСТЬ У КУЛЬТУРІ ВІЛЬНОГО ЧАСУ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ» викладено структуру вільного часу учнів закладів загальної середньої освіти віком 12-14 років й 15-17 років, а також місце у ній різних форм рухової активності; подано порівняльний аналіз витрат часу на рухову активність та інші види діяльності, які здійснюють учнів закладів загальної середньої освіти віком 12-14 та 15-17 років упродовж дня; здійснене імітаційне моделювання оптимальної кореляції показників витрат часу на рухову активність та інші види діяльності учнів закладів загальної середньої освіти

Автором були визначені найпоширеніші види діяльності в культурі вільного часу учнів 12-14 та 15-17 років - використання мережі Інтернет (71,5 % і 71,7 %), проведення часу з друзями (66,2 % і 69,8 %) та прослуховування музики (64,9 % і 69,9 %). Найпопулярнішим видом діяльності, який передбачає здійснення рухової активності, в обох вікових групах є активний відпочинок, рівень залучення до якого істотно зменшується у старшому шкільному віці, досягаючи показника 52,7 %.

Розділ 3 викладено на 57 сторінках дисертації, а результати досліджень представлені у 10 наукових працях автора.

У четвертому розділі «ХАРАКТЕРИСТИКА РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ» наведено результати, які висвітлюють рівень залучення учнів віком 12-14, 15-17 років до різних форм та видів рухової активності, а також порівняльний аналіз індикаторів, пов'язаних з руховою активністю дітей шкільного віку, в Україні та країнах-членах Active Healthy Kids Global Alliance.

Викладені результати свідчать про рівень окремих індикаторів рухової активності дітей віком 12–17 років в Україні. Рівень жодного з обраних для дослідження індикаторів не відповідав найвищій оцінці «А». Найвищим виявився рівень «активного переміщення» (оцінка «В», 78,4 % дітей). «Неорганізована ігрова діяльність» українських дітей має середній рівень (оцінка «С», 50,1–51,1 %), а «організовані заняття спортом та руховою активністю» – нижчий за середній рівень (оцінка «D, 32–33 %).

Розділ викладено на 111 сторінках тексту і висвітлено у 18 публікаціях автора.

У п'ятому розділі «ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНИХ ФОРМ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ» розкрито особливості рухової активності дітей шкільного віку на різних типах спортивних споруд, форми рухової активності дітей шкільного віку на відкритих спортивних майданчиках м. Львова, подано результати оцінювання параметрів функціонального призначення відкритих спортивних майданчиків м. Львова.

Оцінювання параметрів функціонального призначення відкритих спортивних майданчиків автором запропоновано проводити за: функціональністю; відповідністю спортивного обладнання та розмітки / справністю обладнання; видом / станом покриття; доступністю / безпекою; благоустроєм / комфортом. У результаті оцінювання параметрів

функціонального призначення відкритих спортивних майданчиків м. Львова ($n = 52$) загальна оцінка вказаного типу споруд становила 7,7 бала.

За результатом дослідження встановлено, що в учнів старшого шкільного віку відвідуваність відкритих спортивних майданчиків у вільний час суттєво ($p < 0,05$) знижується. Якщо серед дітей віком 11–14 років цей показник становить 38,3 %, то у віці 15–17 років – лише 26,3 %.

Розділ викладено на 35 сторінках тесту і висвітлено у 3 публікаціях автора.

У шостому розділі «РУХОВА АКТИВНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ» відзначено, що більшість школярів середнього (55,5 %) та старшого (61,7 %) шкільного віку не отримують інформацію про рухову активність систематично. При цьому основними джерелами інформації про рухову активність є такі ненадійні джерела, як мережа Інтернет та спілкування з друзями й однолітками. Інформацію про рухову активність від учителя фізичної культури отримують лише 33,8 % учнів віком 12–14 та 32,2 % учнів віком 15–17 років.

Розділ викладено на 40 сторінках тесту і висвітлено у 2 публікаціях автора.

У сьомому розділі «ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІЛЬНОГО ЧАСУ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ ФОРМ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ» подано вказану вище концепцію, яка базується на власних емпіричних даних щодо залученості дітей шкільного віку до різних форм рухової активності у вільний час, даних щодо чинників, які перешкоджають здійсненню рухової активності дітей шкільного віку у вільний час, даних щодо інфраструктурного потенціалу реалізації різних форм рухової активності та особливостей інформаційного середовища дітей шкільного віку.

Ефективність концепції доведено шляхом експертного оцінювання за 5-бальною шкалою: доцільність систематичного моніторингу особливостей

вільного часу різних груп населення України – 4,8 бала, практичні заходи у межах напряму – 4,5 бала ($K = 0,83$, $p < 0,05$); доцільність систематичного моніторингу обсягу рухової активності дітей – 4,8 бала, практичні заходи у межах напряму – 4,5 бала ($K = 0,73$, $p < 0,05$); доцільність розвитку фізкультурно-спортивної інфраструктури для реалізації різних форм рухової активності у вільний час – 4,8 бала, практичні заходи у межах напряму – 4,6 бала ($K = 0,75$, $p < 0,05$) тощо.

Розділ викладено на 17 сторінках тесту і висвітлено у 12 публікаціях автора.

У восьмому розділі «АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ» охарактеризовано повноту вирішення завдань досліджень та узагальнено результати наукової роботи.

Висновки повністю відповідають завданням дослідження та змісту основного тексту роботи, є логічними та структурованими.

Позитивно оцінюючи в цілому рівні наукової новизни, теоретичного і практичного значення дослідження, доцільно звернути увагу і на деякі його недоліки:

1. Дослідження виконано відповідно до теми НДР кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури на 2017–2020 рр. «Теоретико-методичні аспекти оптимізації рухової активності різних груп населення», однак опис його організації свідчить, що роботу розпочато у 2015 році. Тобто потребує пояснення зв'язок дисертації з науковими темами та планами у перші два роки її виконання;
2. У методології дослідження серед ключових підходів до розв'язання його проблеми відсутній діяльнісний, який лежить в основі формування фізично активної особистості школяра, не згадано британський концепт «Young and active».
3. Редагування потребує формулювання пункту 6 наукової новизни: «...удосконалено систему знань щодо найпопулярніших видів та рівня

рухової активності учнів закладів загальної середньої освіти». Більш коректним є писати не про «удосконалення системи знань.....», а про «розширення наукових відомостей....» або про «поглиблення знань...»

4. Чим пояснюються отримані у роботі дані про найвищу популярність серед учнів 12-14 та 15-17 років соціальної мережі «ВКонтакте», яка з 2015 року не доступна до прямого входу з браузерів, зареєстрованих в Україні, і фактично знаходиться поза межами правового поля?
5. На розроблений автором спосіб оцінювання параметрів функціонального призначення відкритих спортивних майданчиків доцільно зареєструвати авторські права.
6. У процесі використання методу експертної оцінки обґрунтованості і доцільності напрямів упровадження та потенційної ефективності «Концепції формування культури вільного часу дітей шкільного віку з використанням різних форм рухової активності» для підвищення точності оцінювання думкам кожного експерта доцільно було б присвоїти коефіцієнт вагомості відповідно до наукової кваліфікації, наявності відповідних публікацій та досвіду практичної діяльності у сфері фізичного виховання.
7. У розробленій «Концепції формування культури вільного часу дітей шкільного віку з використанням різних форм рухової активності» серед структур, відповідальних за її реалізацію (табл. 7.1.), зокрема за розвиток фізкультурно-спортивної інфраструктури для реалізації різних форм рухової активності у вільний час, а також за формування інформаційного середовища дітей не враховано органи державної влади на місцях і можливості об'єднаних територіальних громад, які розширились після запровадження процесу децентралізації.

Проте, представлені зауваження не знижують позитивного враження від науково-теоретичного рівня проведеного дослідження, його актуальності та практичної значущості.

Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Дисертаційна робота Мандюка Андрія Богдановича «Теоретико-методичні основи формування культури вільного часу школярів з використанням різних форм рухової активності» є самостійною закінченою науково-дослідною роботою кваліфікаційного характеру, що відповідає вимогам пункту 10 «Порядку присудження наукових ступенів», який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (з урахуванням змін згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. за № 656), а також профілю спеціалізованої вченої ради і паспорту спеціальності 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту.

Офіційний опонент:

доктор наук з фізичного виховання та спорту,
професор, завідувач кафедри теорії та методики
фізичної культури Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка

 О.А. Томенко

